

На тім і скінчили б ми свої заміти; та годить ся тут з признанем піднести, що праця К-го мимо висше згаданих недотач становить важний здобуток для нашої літератури наукової. Найліпше потрафимо оцінити роботу шан. автора, коли порівнаємо его парис із „зводом матеріялів“ Чалого, або з житєписями Ш-ка, які замістив пок. проф. Огоновскій в „Історії літератури рускої“ (II. відділ 2) і в виданю „Кобзаря“ (Львів 1893), не говорячи вже про біографічні нариси Gwido Battaglia (Taras Szewczenko, życie i pismo jego, Lwów 1865), I. G. Obrista (Tar. Grig. Szewczenko, Чернівці 1870) В. П. Маслова (Т. Гр. Шевченко, Москва 1874) і т. и. Признаючи користну працю попередників К-го для призбираня і упорядкованя матеріялів житєписних, причім найбільше заслужив ся Чалий, все ж таки мусимо зазначити, що К-ий перший поспробував звести до купи увесь обширний вже нині і розкиданий матеріял, що належить до життя нашого гєнїя, він перший старав ся сей матеріял провїрити критично і уложити з него систематичну цілість, що, о скільки се можливо при теперішнім стані наших відомостій, представляла б докладний образ життя Ш-вого. Образ той дорогої цілому народови постаті нашого Кобзаря облив автор теплом ніжної любови і глибокого поважаня, що й становить цінну прикмету біографії, призначеної для ширшого круга читачів.

Автор підняв ся роботи нелегкої, і як бачимо з наведеного висше огляду, вивязав ся зі своєї задачі совістно, вдоволяючи тим самим певкучій потребі хвилі, і тим то й подякує ему не лиш кождий, що займає ся дорогою нам спадщиною Ш-ка, але й увесь нарід, читаючи уперве обширну і по можности повну житєпись Ш-ка на своїй рідній мові.

Ф. Колєсса.

Пыпинъ А. Н. Матеріали для біографіи А. А. Котляревскаго, Спб., 1894, ст. 110 + портрет (відбитка з Сборника Отдѣленія рус. языка и словесности Академіи Наукъ, т. 50, 1895).

Олександр Котляревський (род. 1837 під Кременчуком, † 1881) заслугоє нашої уваги з кількох причин — українець родом, він є цікавим заступником своєї генерації української інтелігенції; знаменитий філолог і археолог, він в своїх студиях нераз звертав ся до нашого народу; вкінці — на останку був кілька років професором Київського університета. Смерть его викликала кілька статій і споминок, тепер — при останнім томі збірника его писань, виданого перербурською академією, з'явивав ся „начерк біографії“, написаний знаменитим російським ученим О. Шишним. Автор скористав не тільки з друкованого матеріялу, але також з паперів Котляревського і з його кореспонденції, здобутої від ріжних осіб, так що

має матеріял досить багатий. Та в праці своїй дбав більше про те, аби звести сей матеріял, як про те, щоби глибше простудіювати й яснійше представити особу Котляревського, як ученого й громадянина. За всім тим написана з звичайною талановитістю, дає ся праця багато цікавого про особу К. і її суспільне оточення.

Котляревський по скінченій Полтавській гімназії вчивсь в Московським університеті, будши учеником свого земляка Бодяньського і славного російського філолога Буслаєва. Д. Пипін характеризує его, як „видатного й характерного заступника того періода в розвою (філологічної) науки, що настав за першими працями славистики в Росії і першим впливом Гріва на студіюване народної старовини“ (с. 143). Котляревський забрав філологічну науку дуже широко, тож поза лінгвістикою й філологією славянською й руською з запалом вдавав ся і в етнографію, і в археологію і історію. Почасти сі широкі інтереси, разом з деякими обставинами особистого життя, були причиною, що наукова діяльність його виявилась в невеликім (в порівнянні) числі ширших праць і в силі дрібніших, в формі заміток, рецензій, оглядів etc.

К. в однім з своїх листів нотує сам свою неохоту до політики; то був учений, що за сферу наукових інтересів виходив не радо. Професорська діяльність була його покликом, і наука його мала славі результати. На жаль, політичний процес одного емігранта, до якого К-го цілком безосновно і безневинно вмішано, вибив його з сієї колеї, позбавивши на довгий час права научати, і привів до кількомісячного увязнення, що було причиною хвороби, яка передчасно спровадила в могилу сего атлета. Пізнійше йому дозволено було обняти катедру в університеті Дерптським, де одначе почув себе неможливим, коли настала роз'ятрена боротьба російсько-німецька, потім перейшов він в Київ, але сюди він з'явивсь вже інвалідом, що неустанно мусів гоїти своє розбите здорове, хоч до смерті не переривав своєї наукової діяльності.

На жаль, в книжці д. Пипіна ми не знаходимо характеристики найбільш цікавої нам сторони — Котляревського, як Українця. В однім з наведених уривків з його кореспонденції називає себе К. „далеким від партикуляризма“, і на його думку „славянство з Русню на чолі — от де спасенне від каторжної (подлой) германізації“ — (с. 124). Не ясним зостаєть ся, що за партикуляризм мав тут бути. Котляревський вправді не був свідомим цілком українцем („українофілом в пізнійшій розумінню того слова“, як каже д. Пипін — с. 62): вихований в Москві, під цілковитим впливом російської культури, в часи найбільшого оживлення її — громадського й наукового, він належав до категорії, що не могла б здасть ся инакше й представити себе, як в рамках всеросійської культури.

Але він не затратив „теплого привязання до рідного краю“, цікавивсь завше ним, його історією, побутом, словом, цікавивсь новою українською літературою, і ці інтереси та симпатії певне виявилися б ще ясніше, як би не той гіркий досвід політичний. Характерна його промова, виголошена за кілька місяців перед смертю в київськiм історичнiм товариствi з приводу реферата В. Антоновича про історичну сторону поезій Шевченка. Тут К. виставив народність, як першу умову історичного значіння поета, і на доказ порівняв українські писання Шавченка з його російськими поемами, признаючи ці „блiдими, безбарвними творами, нещасливими силкуваннями гeнiя, що на час збочив з простого шляху й забув за свою місію“, і висловляє потому: „коли се правда, то праведно і на місці буде в історичнiм товариствi і таке історичне жаданнє: най одержить загальне признаннє і пошанованнє поетична діяльність нашого рідного края в його ріднiй мові, най зміцнить ся її право безстрашного, нічим не стиснутого існування і розвою... Тільки при такій розумнiй, натуральнiй свободі можливи розвій сил і здібностей (достоинствъ) руської природи: тільки прийнявши в себе плодотворящі, міцні своїм здоровим змістом течії провінціального („областной“) життя в мові й поезії, „общерусска“ (= російська) література могла не оновитись і оминути передчасне виродженнє (дряхлость), що її загрожує“ etc... З упадком перешкод українського слова з'являть ся нові Шевченки, з тим же гарячим співчуттєм до всього великого й гарного. „Сим жаданнєм закінчу я моє коротке вступне слово“.

Гіат, гарне жаданнє, а все трохи дивним (і характерним для тієї категорії Українців, бо ледви чи з'явилося воно лише з огляду на „обставини“) з'являєть ся мотивованнє потреби свободи українського слова потребою оповлення всеросійської літератури і мови. Невже поза тою служебною ролюю нарід не має сама права самостійного, самодовольного (αὐτάρκτης), не вже не вистарчить на те натурального права свободного розвою?

М. Грушевський.

Über die Abstammung und Bedeutung des Wortes Kmet. Etymologische und rechtshistorische Untersuchung von Adam Karszniewicz, Відень, 1895, 28 стор.

Слово „къметъ“ „кметъ“ або „кметь“ виводив спершу В. А. Мацейовський в своїм ділі: „Historya prawodawstw słowiańskich, Warszawa; wydanie drugie 1856—8“ від латинського слова comes, відтак пішов за Ліндом і утотожнював се слово з грецким κομήτης. Мікльосич в словарі своїм етимологічнiм з р. 1886 висловив ся дуже оглядно в справі етимології сього слова, згадавши вправді про схожість його